

Harsányi Iván

Spanyol diplomata-arcképek a budapesti spanyol képviselet történetéből (1930-1940-es évek)¹

A bőségben rendelkezésre álló levéltári iratok és egyéb adalékok elegendő alapot szolgáltatnak ahhoz, hogy kimondjuk: a két ország diplomáciai kapcsolata a jelzett időszakban meglehetősen bonyolult, sőt zavaros volt. Ennek csak egyik oka, hogy míg a magyar politikai és kormányzati rendszer a diplomáciai kapcsolatok létesítése, 1920 óta², egészen 1944 őszéig viszonylag folyamatos volt, Spanyolország ugyanebben az időben öt-hat „rendszerátalakítást” élt át. 1936 és 1939 között éppenséggel egyidejűleg két kormányzat működött az ibériai államban: a Köztársaságé madridi, illetve az ellene fegyverrel fölkelőké burgosi székhellyel. Ez természetesen rányomta a bélyegét a kapcsolatokra. Másik tényezőként megfigyelhető, hogy a spanyol monarchia kezdetől sokkal nagyobb figyelmet szentelt a magyar viszonylatnak, mint a budapesti kormányok a spanyolnak. Ennek egyik oka az volt, hogy a magyar „királypuccsok”, majd IV. Károly halála után családja hosszabb ideig a spanyol királyok vendégszeretetét élvezte. S miközben Horthyt és kormányait a spanyol monarchia bukásáig vajmi kevésbé érdekelte, milyen kormányforma keretében működik a spanyol állam, XIII. Alfonz királynak elképzelései voltak a magyar királyság visszaállításának módjáról. Hiába, Spanyolország negyedszázaddal azelőtt még nagyhatalomnak számított, és a birodalmi fantomfájdalom jegyében igyekezett „világpolitikát csinálni”. „Úgy udvar, mint kormány sajnálkozik – számol be Praznovszky Iván, az „ingázó diplomata” látogatásáról 1922. június 14-i számjeltáviratában –, hogy Páris és Madrid között «osztom meg időmet»”. Mindenesetre a király ezúttal – tudomásul véve a királypuccs csődjét – hangsúlyozottan állást foglalt a magyar államforma-konfliktus ügyében: „Király, anyakirályné³ és az itteni nuncius legteljesebben kormányzó és kormány átláspontján vannak királykérdésben, és szigorúan elítéli királyi pár rossz tanácsadóit.”⁴ Július 1-jén pedig, miután XIII. Alfonz hivatalos bemutatkozó látogatáson is fogadta, újabb jelentésében külön említette a király szavait, amelyek szerint „kifejezte abbeli örömét, hogy Magyarország végre követet küldött hozzá... Tiszteletemre feltette a Szent István rend nagykeresztjét.” Ám ezúttal is jelezte: „Azon tüntető barátság dacára, mellyel Magyarország iránti szimpátiájukat kimutatandó, fogadtak, igen érzékenyek arra, hogy a formák betartassanak, és általában a párisi követség mellett a madridi követséggel való megbízatásom ne adjon utóbbinak másodlagos jelleget.”⁵ Tény, hogy a spanyol kormányok az esetek nagy többségében

¹ A magyar-spanyol kapcsolatok két világháború közötti alakulását ábrázoló nagyobb tanulmány részlete.

² Spanyolország az 1918-19-es forradalmak leverése után, 1920 májusában az elsők egyikeként ismerte el a Horthy kormányzó által fémjelzett magyar kormányzatot.

³ XIII. Alfonz anyja, María Cristina (1858-1929) Habsburg-Lotaringiai hercegnő volt.

⁴ Számjeltávirat. Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban MNL MOL) Küm. Pol. K63-29-1922.

⁵ MNL MOL Küm. pol. K63-29-3597 (3899)-1922.

magasabb szinten képviseltették magukat Budapesten, mint a mieink Madridban.

Alighanem Francisco Martínez de Galinsoga, Gracia Real bárója a rekorder, aki a leghosszabb ideig (az első lépésektől 1930-ig) látta el a budapesti követ szerepét. A roppant szorgalmas, mondhatni grafomán követ terjedelmes és alapos (sokáig kéz-iratos!) jelentéseinek százaiból szinte meg lehetne írni a korszak magyar történetét. Így például a frankhamisítási ügy, a népszövetségi kölcsönért folytatott küzdelem, utóbb a magyar fegyverkezést ellenőrző bizottság tevékenysége, majd megszűnése kapcsán nem csak az eseményeket, hanem a magyar társadalom, a különböző politikai erők reakcióit is részletesen nyomon követte. Széles nemzetközi körképet rajzolt a nemzetközi visszhangról is. Ezzel kapcsolatos megfontolásai ma is érdeklődést keltethetnek. Eközben a magyar fél legtöbbször továbbra is csak egy párizsi követségünkön székelő, Madridban is akkreditált, a spanyol kapcsolatokért felelős diplomata személyében „*volt jelen*” a spanyol fővárosban; a helyszínen rendszerint egy másodvonalbeli munkatárs intézte a folyó ügyeket). Legfeljebb a jelentések, amelyek kezdetben „*A Párisban székelő m. kir. Követség madridi irodája*” nevében születtek, utóbb is még sokáig „*A Magyar Királyi Követség a Spanyol Királyi Udvarnál. Páris*” felzettel érkeztek.⁶ Ez a körülmény oly mélyen beivódott a spanyol diplomáciai vezetés tudatába, hogy évtizedekkel és rendszerekkel később is árnyalta lépéseit. Amikor 1977 februárjában a Spanyolország és a Magyar Népköztársaság közötti kapcsolat nagyköveti szintre emelésekor az erről szóló megállapodást az illetékesek aláírták, a spanyol fél kikötötte, hogy a szövegbe iktassák be: mindkét fél „*rezidens* [vagyis állandó madridi, illetve budapesti székhelyű – H. I.] *nagykövetekkel*” képviselteti magát.⁷

A kétoldalú kapcsolatokat az 1930-as években egyre inkább befolyásolták a módosuló nemzetközi szövetségi rendszerek, és a két ország azonos orientációja – egyaránt az idővel tartósan erősödni látszó német–olasz erőközpont irányába. Magyar részről ezt a területi revízióhoz várt segítség szempontja, illetve a magyar exporttermékek számára remélt nagy volumenű német piac vonzereje motiválta, Franco tábornok és felkelő társai esetében pedig nyilvánvalóan a tengelyhatalmaknak a Köztársaság elleni 1936. júliusi felkeléshez nyújtott nélkülözhetetlen katonai, gazdasági és diplomáciai támogatása indokolta. Ezt a hasonlóságot csak átmenetileg zavarta meg némiképpen, hogy Darányi Kálmán kormánya egészen 1938 januárjáig nem formalizálta diplomáciai kapcsolatát a felkelők adminisztrációjával. Kánya Kálmán külügyminiszter ugyanis meg akarta várni a brit diplomáciának a Köztársasággal szembeni, késlekedő, de előre sejtethető fordulatát. Miután a magyar kormány 1938 januárjában, erőteljes olasz nyomásra végül a teljes elismerés mellett döntött, a madridi követség bezárt, a (Budapest-Burgos közötti) spanyol-magyar diplomáciai kapcsolat pedig tovább élénkül.⁸

⁶ A kapcsolatoknak erről az aszimmetriájáról, és ennek okairól érdekes megfontolásokat közöl ANDERLE Ádám: *A magyar–spanyol kapcsolatok ezer éve*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2006. 100-105. – A király nélküli királyságot gyakorta követ nélküli követség képviselte a spanyol fővárosban.

⁷ MNL MOL Küm pol. XIX-J-1-j-Sp- 113-00661/1/1977., ill. 113-00661/5/1977. – Lásd HARSÁNYI Iván: *Az utolsó év*. IN: HÁDA Béla - LIGETI Dávid - MAJOROS István - MARUZSA Zoltán - MERÉNYI Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. Budapest, 2010, 272.

⁸ Lásd HARSÁNYI, Iván: *Historia de un encuentro curioso. Reconocimiento „de iure” húngaro de la administración del general Franco (1936-1938)*. IN: Ferenc FISCHER - Domingo LILÓN (Editores): *Iberoamérica Quinceeclesiensis* 10. Ponencias presentadas en la Conferencia Internacional, Pécs, 3

A budapesti követséget, 1933 áprilisától Carlos Arcos y Cuadra, Bailén 16. grófja vezette, ügyvivői minőségében. Megbízását Manuel Azaña republikánus–szocialista koalíciós kormányának republikánus külügyminiszterétől, Luis Zulueta de Escolanótól kapta. Társadalmi helyzete, beállítottsága és megbízóinak törekvései nem csekély ellentmondásban voltak, amit tükrözött, hogy mindjárt budapesti tartózkodásának első heteiben kellemetlen helyzetbe került. Magyar lapoknak adott nyilatkozataiban ugyanis rokonszenvét nyilvánította a magyar politika revíziós igényeivel. Ezért enyhe feddést kapott madridi felettesétől (későbbi budapesti utódától), Miguel Ángel Muguero y Muguirótól, a spanyol külügyminisztérium politikai főosztályának vele korábban baráti viszonyban lévő vezetőjétől.⁹ Ám hamarosan fordult a kocka otthon: az 1933. november 19-i spanyolországi választás nyomán jobbközép kormány alakult, ennek megfelelő külpolitikai irányválasztással. Bár Arcos jelentései lelkiismeretesen tükrözték a magyar politikai fordulatait (Gömbös kormányzatának intézkedéseit, a magyar kormánypárton belül közte és Bethlen István között kialakult feszültséget, a legitimisták és a kormány súrlódásait, az egyetemi antiszemita kilengéseket), nyilvánvalóan ez a háttér jobban megfelelt vonzalmainak.

1936. február közepén, a baloldali pártok választási győzelme nyomán ismét új helyzetbe került, bár a Spanyol Köztársaság elleni július 18-i lázadásig ennek nyoma jelentéseiben nem követhető. Hajlamai azonban a lázadás első pillanatától nyíltan felszínre kerültek: habozás nélkül lelkesen azonosította magát a felkelők és juntájuk ügyével. Ezt mind a budapesti külüggyel, mind akkori madridi miniszterével, a baloldali polgári republikánus Augusto Barcia Trelles-szel levélben tudatta, ami Madrid részéről felmentését eredményezte. Egyik első, már nem Madridba küldött jelentésében lelkendezve számol be arról, hogy eltávolította a követség épületéről a „hipermangános” köztársasági zászlót. Helyette „kitűztem dicső nemzeti jelképünket”.¹⁰

A magyar kormány kezdettől rokonszenvéről biztosította Arcost. Ezt maga Horthy kormányzó – személyének, nem pedig hivatalának szóló – vadászmeghívással fejezte ki. Gömbös utóda, Darányi Kálmán miniszterelnök azonban egyelőre tartózkodott attól, hogy kormánya megszakítsa kapcsolatait a madridi köztársasági kormánnyal, és hivatalosan elismerje Miguel Cabanellas, majd szeptember végétől Franco tábornok juntáját. S mivel két kormánnyal egyszerre nem tarthatott kapcsolatot, a budapesti követséget törölték a külképviselések, az ügyvivőt pedig a diplomaták listájáról. Az említett vadászatról küldött jelentésében közölte, hogy a kormányzó „nagy rokonszenvvel beszélt Spanyolországról, csodálatát fejezte ki Franco tábornok iránt stb. Ám az elismerésről egyetlen szót sem ejtett, én pedig érthetően nem mertem érinteni az ügyet.”¹¹ Bárány Apor Gábor, külügyi államtitkárral sikerült nem hivatalos kapcsolatba lépnie, aki úgy tájékoztatta, hogy „mihelyt Olaszország vagy Németország elismeri kormányunkat, Magyarország maga is megteszi ezt.” Később azzal áltatták,

de mayo de 2011. Universidad de Pécs, Centro Iberoamericano, Pécs, 2012. 199–214.

⁹ Muguero 1933. április 29-i levele. Archivo del Ministerio de los Asuntos Exteriores (AMAE), Ministerio de Estado, Hungría, Informes sobre política nacional de Hungría. Legajo R332. Expediente 1. (1931–1934) No. 2./1933. (A dokumentumot Zalai Anita bocsátotta rendelkezésemre gyűjtéséből.)

¹⁰ AMAE, Leg. R 1051. Exp. 2. 2/1936. – A gúnyos jelző a köztársasági trikolor alsó, lila sávjára utal.

¹¹ AMAE, Leg. R 1051. Exp. 2. I.C. 32/1936.

hogy ezt a lépést Madrid Franco seregei általi közeli elfoglalásához időzítik. (Ez az esemény azonban csak évek múlva, 1939. március 28-án következett be.)

Érdekes egy pillantást vetni arra, hogyan fogadta a Köztársaságnak az idő szerint a baloldali republikánus José Giral professzor vezette kormánya Arcos y Cuadra táviratát, amellyel bejelentette lemondását a budapesti *köztársasági* ügyvivői posztról. Augusto Barcia Trelles miniszter válaszul közölte vele eltávolítását a diplomáciai testületből, amire az ügyvivő – legalábbis új felettéiseinek írott jelentése szerint – gúnyos levélben válaszolt. Ezek után a köztársasági miniszter kísérletet tett új spanyol képviselő Budapestre juttatására. Az irodalom nem kényeztet el bennünket ennek a fejleményeiről szóló ismeretekkel vagy dokumentumokkal. Anderle Ádám említi egyhelyütt, hogy „a köztársasági kormányt egy rövid ideig még ügyvivő, García Miranda Manuel másodtitkár személyesítette meg.”¹² Magam a madridi külügyminisztérium levéltárában nem találkoztam a nevével. Azután váratlanul itthoni külügyi iratokban ütköztem bele, nem is csak a nevébe, hanem ki-nevezésének és hivatalba lépése kudarcának a kacskaringós, jól dokumentált történetébe. Újabb idő elteltével megtaláltam a nyomait a polgárháborús spanyol diplomácia legalaposabb földolgozásában és ennek az adattárában is.¹³

Manuel García Miranda Nouverol a polgárháború kirobbanásakor Olaszországban szolgált, a palermói spanyol konzulátus vezetőjeként, másodosztályú titkári rangban (S 2°). Néhány nappal a lázadás után, július 27-én közölte a madridi külügyminisztériummal, hogy hű marad esküjéhez. Ezek után Barcia Trelles miniszter augusztus elején megbízta azzal, hogy vegye át a budapesti követség vezetését. Mivel a diplomáciai kapcsolat Magyarország és a Spanyol Köztársaság között változatlanul érvényben volt, García Miranda táviratilag bejelentkezett a budapesti külügyminisztériumnál, jelezve, hogy Budapestre szándékozik jönni. Nem is sejtette, hogy ezzel a bejelentésével kijelölt új állomáshelyén mekkora sürgés-forgást okoz.

A kiszemelt ügyvivő helyzete nem volt irigylésre méltó. A római spanyol követséget az olasz hatóságok és erőszakszerveik segítségével addigra a lázadókhoz átvált diplomaták ragadták a kezükbe. Manuel Aguirre de Cárcer követ kényszer hatása alatt – fegyverrel fenyegették és napokra egy szobába zárták – lemondott tisztségéről.¹⁴

Bár a magyar kormány szíve a lázadás első pillanataitól egyértelműen a felkelő tábornokok és politikai szövetségeseik oldalán dobogott, egyelőre nem szándékozott hivatalosan elismerni a felkelők sebtében megalakult juntáját, nemcsak mert még nem lehetett tudni, merre haladnak az események, hanem – és elsősorban – azért nem, mert a német és az olasz kormány sem tette ezt. Ám a köztársasági diplomatát sem akarta fogadni. Ezért a minisztérium annak a módját kereste, hogyan háríthatná el a beutazását. Ebben kezére játszott Végh római követségi tanácsos augusztus 13-i tájékoztatása. Eszerint római katonai attasénk közölte vele: García

¹² ANDERLE Ádám: *A magyar–spanyol kapcsolatok ezer éve*. Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2006. 105.

¹³ CASANOVA Marina: *La diplomacia española durante la guerra civil*. Biblioteca Diplomática Española, Estudios 13. Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 1996. 248.

¹⁴ Uo. 36-40. Lemondása nem mentette meg attól, hogy a francóista hatóságok elbocsássák a testületből és hosszú vizsgálatoknak vessék alá, de 1945-ben Martín Artajo külügyminiszter reaktiválta.

Miranda „igen veszedelmes kommunista, olasz vizeken lévő spanyol hajók legénységét lázadásra uszította, ami miatt olasz területet olasz kormány felszólítására el kellett hagynia, és most útban van Budapestre.”¹⁵ Ugyanazon a napon Arcos y Cuadra Budapesten fölkereste báró Apor Gábort, Kánya Kálmán külügyminiszter állandó helyettesét, akinek hasonló beállításban „ajánlotta, hogy Mirandát ne engedjük be az országba”.¹⁶ Apor 16-án értesítette a belügyminisztériumot és a főkapitányságot, hogy „amennyiben vízum nélkül érkezik, nem szabad beengedni, ha vízuma van, beengedendő.” Ám erre az esetre kérte „itt tartózkodása alatt szigorú megfigyelését”.¹⁷ Közben igyekezett ellenőrizni az információkat. Kérésére Ambró Ferenc párizsi ügyvivő fölkereste a párizsi spanyol nagykövetet (aki történetesen köztársasági érzelmű volt), és megkérdezte, igazak-e a García Mirandáról kapott értesülések. Ambró (később, 1943 után madridi követ) ennek alapján azt a felvilágosítást küldte, hogy „nevezettnek politikai működésére vonatkozó információ téves”, és hogy „G. Miranda, dacára, hogy mérsékelt köztársasági, római spanyol nagykövet intrikájának esett áldozatul.”¹⁸ A madridi kormány azonban, a nem akarást tükröző kínos huzavonát érzékelve elállt szándékától.¹⁹

Arcos kényelmetlen helyzetét – azt, hogy a továbbiakban hivatalosan nem érintkezhetett más diplomáciai képviselőkkel – enyhítette, hogy 1936. novemberében a berlini és a római kormány hivatalos de iure elismerésben részesítette Franco Államigazgatási Juntáját; ezzel elszigeteltsége némileg csökkent. Igyekezett társadalmi kapcsolatokat kiépíteni, ahonnan pontosabb értesüléseket szerezhet. Energiáit javarészt a magyar halogatás okainak földerítésére fordította. E téren magyar informátorai arra hívták föl a figyelmét, hogy Spanyolországban, elsősorban Katalóniában, magyar cégeknek jelentős gazdasági érdekeltségeik vannak, és a magyar kormány nem akarja ezek érdekeit veszélyeztetni.²⁰ Mások arra, hogy a halogatás mögött az erős zsidó befolyás állhat. Másrészt egyre inkább arra a következtetésre jutott, hogy a magyar külpolitika habozását egyfajta kivárási vezérli: arra várnak, hogy a vezető nyugati hatalmak, Nagy-Britannia és Franciaország is elismerjék Francót.²¹ Impulzív alkata olykor ismét elragadta. Egyik magyar bizalmi emberével beszélgetve közvetve figyelmeztetést intézett a véleménye szerint mögötte álló budapesti hatóságokhoz, hogy győzelme után Franco tábornok bizonyára mérlegre teszi majd Magyarország magatartását...²²

Arcosnak 1937 februárjában sikerült kapcsolatot létesítenie Eckhardt Tiborral, a Független Kisgazdapárt elnökével, akit arra kért, hogy „parlamenti interpellációban javasolja a spanyol nemzeti kormány elismerését.” Eckhardt Darányival tárgyalt, majd a

¹⁵ MNL MOL Küm. pol. K63-29/2-2724(2728)-1936. 5735. szjt. 1. f. – A „lázasítás” kifejezés mögött az állt, hogy a konzul egyes, olasz kikötőkben állomásozó spanyol hajók legénységét arra igyekezett rávenni: térjenek haza köztársasági kézen lévő kikötőikbe.

¹⁶ MNL MOL Küm. pol. K63-29/7-2724 (2729)-1936. 6. f.

¹⁷ Kézirattal rávezetett instrukciók a fenti, 5735. sz. táviratra.

¹⁸ MNL MOL Küm. pol. K63-29/7-2724 (2780)-1936. 5. f.

¹⁹ Később a diplomata eljutott Spanyolország köztársasági kézen lévő körzetébe, majd 1938-ban a Rio de Janeiro-i követség vezetését bízták rá.

²⁰ AMAE Leg. R 1051. Exp. 2. I. C. 32/1936.

²¹ Uo. Arcos kissé elengedte a fantáziáját, amikor a francia népfrentkormány általi elismerést feltételezte.

²² AMAE Leg R 1051. Exp. 2. I., C. 35/1936.

miniszterelnök Kánya Kálmán külügyminiszterrel tanácskozott az ügyben. Eckhardt válasza Arcost annyiban megörvendeztette, hogy az elismerést már nem kötik Madrid elestéhez. Jelentésében azt a feltevést erősítette meg, hogy Darányi kormánya „*meg akarja őrizni annak a látszatát, hogy az elismerésről külső ösztönzés nélkül határoz.*”²³

Arcos esetileg kiszabadult a „*protokolláris zárlatból*”, amikor Horthy 1937 októberében meleg szerencsekívánatait fejezte ki Franco tábornoknak Asztúria „*viszszafoglalása*” alkalmából.²⁴ Franco titkársága ugyanis felhatalmazta az ügyvivőt, hogy köszönő válaszlevelét adja át a magyar kormányzónak. Így október 11-én létrejött Horthy és Arcos első hivatalosnak mondható találkozása. Ezúttal szóvá merete tenni a kormányzónak felemás helyzetét is, amire Horthy úgy reagált, hogy „*Magyarország, mint kis ország, nem képes olyan döntéseket hozni és nemzetközi lépéseket tenni, mint más, az európai politikában nagy súlyú országok.*”

A teljes jogú elismerésre 1938 januárjában, a Budapesten sorra került olasz–osztrák–magyar külügyminiszteri értekezlet alkalmával került sor, amelyen Galeazzo Ciano gróf olasz külügyminiszter a kulisszák mögött kemény pressziót gyakorolt tárgyaló partnereire Franco kormányának elismerése érdekében. Arcos elégedett lehetett, de örömebe ürmögött. Figyelmeztette otthoni feletteseit, hogy az elismerést a magyar kormány a közvélemény számára nem propagálta. Darányi Kálmánnak azokban a napokban tartott győri gyűlésén – jelentette az ügyvivő – „*bár beszámolt a nemzetközi politikáról, de nem tért ki Spanyolország ügyeire, sem arra, hogy Magyarország elismerte kormányunkat.*”²⁵

Budapesti tevékenységének utolsó heteiről még két mozzanatot érdemes megemlíteni. Az egyik, hogy fülébe jutott: a magyar kormány Wodianer Andort akarja képviselőjeként Burgoszba, Franco kormányának székhelyére küldeni. Haladéktalanul táviratozott kormányának, jelezve, hogy „*ez az úr mindmáig a vörös kormánynál volt akkreditálva.*” Arra is utalt, hogy Wodianer „*bár kikeresztelkedett, de zsidó*”²⁶. Később újabb táviratban kérte kormányát: sugallja Budapestnek, hogy előnyösebb lenne, ha jelölése „*olyan személyre esne, aki korábbi faji hovatartozásának ellenjavallata okán a Nemzeti Spanyolország ellenségeivel való akárcsak távoli kapcsolatokkal sem vádolható.*”²⁷ Ám rá kellett jönnie, hogy ismét darázsfszekbe nyúlt. A végső döntés ugyanis magától Franco személyi titkárságától érkezett arról, hogy az államfő döntése értelmében „*megadjuk a placetet az említett úrnak*”.²⁸ Kiderült ugyanis, hogy Wodianer a kormányzó hitvesének távoli rokona. A másik történet szinte erre rímelt. Röviddel az előzők után madridi felettese, Miguel Ángel de Muguero baráti levél kíséretében továbbította neki a burgoszi Belbiztonsági Igazgatóság január 19-én kelt „*bizalmas feljegyzését*”, amelyben vádak sorával illették őt. Ezek közül a legkeményebbek azt rótták föl neki, hogy fenntartás

²³ AMAE Leg. R 1051. Exp. 2. I. C. 12/37.

²⁴ AMAE Leg R 1051. Exp. 2. 99. számjeltávirat, 1937. október 30.

²⁵ AMAE Leg 1051. Exp. 2. 37/1938.

²⁶ AMAE Leg 1051. Exp. 2. sz. n./1938. – Wodianer akkor már másfél éve semmilyen kapcsolatban nem volt a madridi kormánnyal.

²⁷ AMAE Leg. 1051. Exp. 2. 14/1938.

²⁸ AMAE Leg 1051. Exp. 2. sz. n., d. n. 1938.

nélkül vízumokat bocsát ki a felszabadított övezetbe való belépésre zsidóknak, hogy a követség titkárnője zsidó, hogy nem ellenőrzi alaposan a vízumokban részesített emberek származását. Arcos, aki nem volt tisztában az otthoni viszonyokkal, erre öntudatos, elutasító hangú feljegyzésben válaszolt, amelyben részletesen megcáfolta a vádak, hangoztatóikat pedig tudatlan, rosszul informált személyeknek nevezte. Muguiri február 19-i válaszlevelében megróttá őt hangneméért. Ez „nem egyeztethető össze a baráti hanggal, amellyel hozzám fordultál.”²⁹ Mindazonáltal nem küldte tovább Arcos levelét a félelmetes Seguridad hatóságainak, hanem maga szerkesztette válaszban tisztázta őt a vádak alól.

Ez után már elsősorban azt próbálta kideríteni, kell-e neki az elismerés után új budapesti akkreditációért folyamodnia. Erre azonban már nem került sor:³⁰ a burgoszi kormány nem őt, hanem a jóval nagyobb formátumú diplomatát, az olvasó által már ismert, jogász képzettségű Miguel Ángel de Muguirót nevezte ki a budapesti képviselő élére, nem ügyvivőit, hanem követi minőségben. Az 58 éves Muguiri mögött akkor már 31 éves diplomata karrier állt: első beosztását 1907-ben Tübingenben nyerte el. Utóbb Bogotában, Bernben, Tokióban, Berlinben, Rómában, Bukarestben és Bécsben szolgált, Ausztrálián kívül minden földrészt szolgálatilag bejárta. Budapesti kiküldetése előtt 1933-tól a spanyol külügyminisztérium politikai főosztályának vezetőjének tisztét töltötte be: az egymást sűrűn váltó miniszterek mögött gyakorlatilag a tárca második embere volt. A lázadáskor a felkelőkhöz csatlakozott, amit Franco juntája hivatalos közleményben rögzített.³¹ Ha 1936/37-ben Arcos úgy vélte, Franco majd érezteti Magyarországgal, hogy neheztel a huzavonáért az elismerésben, most alaposan meglepődhetett. Muguiri kinevezésével a Caudillo inkább a magyar viszonylat fontosságát hangsúlyozta, hiszen a magyar elismerés pillanatában még csupán egy kézen megszámálható európai ország kormánya létesített vele de iure diplomáciai kapcsolatot.

Az új követ jelentései részletesen beszámoltak a magyar politika és gazdaság minden rezdüléséről, alaposan elemezték a Darányi-, az Imrédy-, a Teleki-, a Bárdossy-, majd a Kállay-kormány mindenkori álláspontját a bel- és a külpolitika terén. Az ő követi időszakára estek a terület-visszacsatolások, a nyilaskeresztesek térnyerése, majd visszaszorulása, a zsidótörvények, Magyarország hadba lépése, az újvidéki mészárlás, a doni katasztrófa, a német megszállás, majd a vidéki zsidóság deportálásának a kezdete. A magyar politika szinte minden rezdüléséről beszámolt.

1938. május 15-én érkezett Budapestre, és nem vesztegette az idejét. Május 17-én már jelentésben számolt be Imrédy Béla új miniszterelnök kinevezéséről és parlamenti beszédéről. 16-án bemutatkozó látogatáson járt Kánya Kálmán külügyminisz-

²⁹ AMAE Leg 1049. Exp. 4. Sz. n. 1938

³⁰ Arcos y Cuadra budapesti tevékenységéről részletesen írtam „Egy különös kapcsolat fordultós története. A Franco-adminisztráció magyar de iure elismerése (1936–1938)” című tanulmányomban. Múltunk, 2011. 4. sz. 211–225. Ott (225.) hibásan azt állítottam, hogy az elismerés után még tizenöt hónapig vezette a budapesti követséget. Valójában csak tizenöt hétről van szó. – Utolsó, budapesti keltezésű jelentéseiben arról számol be, hogy a falangista egyesülés első évfordulóján a követségen nem tudta megrendezni a feleltesséi által előírt Nemzeti Ünnepet, mivel Burgoszból hat hónapja egyetlen pezetát sem kapott. Másrészt hírt adott az előkészületben lévő 1938-as magyar zsidótörvényről.

³¹ Lásd CASANOVA: 229.

ternél; az eseményről szintén 17-én adott hírt.³² Érdekes kommentár nélkül összehasonlítani Arcos utolsó és az ő első jelentéseit. Az előbbi március 10-én, még a Darányi-kormányról szólva így írt: „A világ két táborra oszlott, Önnek nem szükséges leírnom, melyekre. Magyarország a nemzetközi zsidó-szabadkőműves befolyás dacára az antibolsevista teória mellett döntött, a Róma–Berlin tengelyt követve.”³³ Muguiro, május 16-i keltezésű első jelentésében, a Darányi–Imrédy váltásról így nyilatkozik: „A kormányváltás okairól elmondott szavai alapján a hivatalos verziónak tekinthetők, amelyek a keletkezett válság magyarázatát kívánják adni. Vannak azonban más magyarázatok a válság okaira, valószínűleg megalapozottabbak. Azt mondják, a leköszönt kormány híján volt a kellő erőnek, hogy ellenállhasson a náci propagandának, amelyet az országban felforgató elemek próbáltak táplálni, különösen Szálasi úr és hívei forradalmi törekvéseinek. Ez az oka annak, hogy szükségessé vált az előzőnél határozottabb arculatú kormány alakítása.”³⁴ Szerinte erre utal a belügy- és a hadügy minisztereinek kiválasztása.³⁵

Bár személyesen nem volt hibás benne, Arcoshoz hasonlóan ő sem kerülhette el a feszültségeket. Június 11-én feljegyzésben jelzi Ginés Vidal y Saurának, a spanyol külügy egyik államtitkárának, illetve Francisco Gómez Jordana miniszternek: kudarcba fulladt kísérlete, hogy bemutatkozó látogatást tegyen Sir Geoffrey Knoxnál, a brit nagykövetség vezetőjénél, aki indoklás nélkül kitért a találkozás elől. Az incidens mögött továbbra is az a körülmény rejtett, hogy Nagy-Britannia ugyan 1937 őszén Sir Robert Hodgson személyében gazdasági ügynöknek álcázott képviselőt küldött Franco kormánya mellé, ám a nyílt elismerésre nem szánta el magát. Ez a lázadó tábornokkal szembeni személyes viszolygásával együtt a követnek elegendő volt ahhoz, hogy kitérjen a találkozás elől. 20-án Muguiro megkapta Jordana gróf levelét, amelyben a miniszter jelzi, hogy Hodgsontól kért számára ajánló levelet a budapesti brit követhoz. Egyben jelzi: nem az ő esete az egyetlen; más diplomatákkal is előfordult ilyen. Utóbb a miniszter Alba hercegéhez fordult, aki Londonban 1937 őszétől Hodgson burgosi szerepének megfelelő funkciót töltött be, kérve: járjon el a brit kormánynál: utasítsa budapesti követét, hogy fogadja Muguirót. Végül 1938 decemberéig tartott a „haragszomrád”. Akkor egy fogadáson, amelyet a magyar miniszterelnökség a Budapestre látogató Ciano gróf, olasz külügyminiszter tiszteletére adott, odalépett a követhoz Gascogne, a brit követség tanácsosa, és barátságosan beszédbe elegyedett vele. Muguiro nyílt kérdésre változatlanul mentségeket sorolt, ő viszont szemrehányást tett neki: kiemelte, hogy ők bizony Burgosban barátságosabban fogadták Hodgson urat, illetve, hogy Budapesten vele szemben is sokan ezt tették, még olyan országok diplomatái is, amelyek a Generalissimus kormányát egyelőre de facto sem ismerték el. Muguiro ebben a levélben közölte miniszterével: az ügyet lezártnak tekinti, noha „még le kell küzdenie a keserűséget, amelyet ezek az incidensek hagytak benne.”³⁶

³² AMAE LEG. 1056. Exp. 1. 69/1938.

³³ Uo. 37/1938.

³⁴ Uo. 67/1938.

³⁵ Rátz Jenő, illetve Keresztes-Fischer Ferenc.

³⁶ AMAE Leg. 1056. Exp. 1. 10 T. Europa B – 1. Reservado. – A teljes „jóvátétel” 1939. február végén következett be, amikor Nagy-Britannia és Franciaország kormánya megszakította kapcsolatait a Köztár-

Ennek a tanulmánynak a terjedelme nem teszi lehetővé, hogy Muguiri budapesti tevékenységét akár csak nagy vonalakban is áttekintsük. Jelentéseinek, számjeltáviratainak, a hozzá intézett madridi minisztériumi leiratoknak és leveleknek, a magyar szervekkel folytatott levelezésének a birtokunkban lévő halmaza több száz, esetenként terjedelmes iratot, mellékletet tartalmaz. Emellett a spanyol külügyi levéltárban hiányzanak a feszült 1941-es évnek a magyar külpolitikára vonatkozó iratai, amelyek tartalmát csak az 1942. elején készült visszatekintő összesítőből lehet úgy-ahogy rekonstruálni. (Ugyanennek az évnek a spanyol vonatkozású magyar iratait nálunk éppúgy hiába keressük.) Ezért célszerű, ha két időszakra összpontosítok. Az egyik Muguiri tevékenységének első szakasza, amikor diplomata státusza már támadhatatlan, bár 1939 február–márciusáig legtöbb budapesti kollégája még a burgoszi adminisztrációt el nem ismerő kormányt képviselt, míg nem, a polgárháború végével, Franco kormányzatát néhány kormány (a szovjet, a mexikói és néhány más latin-amerikai) kivételével minden hatalom elismerte. A másik az a személyét minden szempontból kidomborító év, amely átível Magyarország német megszállásán, és amelynek végén a madridi kormány (formálisan jelentéstételre) hazahívja; valójában magyarországi missziója végétér.

Érdekes hangsúlyozni, hogy Muguiri a szó minden értelmében „széles látókörű” diplomata volt, figyelme messze túlterjedt a két ország szűken fölfogott kapcsolatain. A magyar külpolitika más vonatkozású hadmozdulatairól – ezen belül egyes híresztelésekről is – tájékoztat, ezeket értelmezi, ha kell, „helyére is teszi”. Egy 1938. július 1-jei jelentésében, amely Horthy Miklós várható németországi utazásáról számol be (Imrédy Béla mint gazdasági szakember kíséretében), megállapítja: nem kell párhuzamot vonni Schuschnigg utolsó berchtesgadeni látogatásával³⁷, bár rémhírek Budapesten ezt terjesztik. Közben jelzi azt az értesülését, hogy Imrédy, mint gazdasági szakember Angliához akarna közeledni, hogy az ország devizához jusson. Az egyik nagy gyár – írja – könnyű lövegek szállítását vállalta volna Angliának.

Következő jelentésében érdekes vonásokat vél fölfedezni Imrédy parlamenti bemutatkozó beszédében. *„Kijelentette, hogy el van szánva a fáradhatatlan harcra a jobboldali szélsőségek ellen, meghozva a törvényeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy energikusan leküzdje a fölforgató propagandát, egészen odáig, hogy a jövőben megakadályozza a végrehajtó hatalom tisztviselőinek és a közalkalmazottaknak a csatlakozását az ilyen irányzatú pártokhoz. Ugyancsak megtiltáná, hogy esküt tegyenek bármilyen felsőbbbségre, amely nem Magyarország kormányzójéé.”* Említi, hogy Imrédy folytatni kívánja elődjének zsidópolitikáját, de hozzáteszi: *„kifejezte annak a szükségességét, hogy megőrizték a lehetséges belátást a kapitalisták iránt, a rendelkezésre álló nagy tőkék szükségessége miatt.”*³⁸

Fontosnak tartotta, hogy június 3-án beszámoljon Kánya képviselőházi beszédéről, amelyben a Népszövetség tehetetlenségéről is szólt, megemlítve, hogy Olaszország Afrikában, Németország pedig az osztrák Anschluss-szal a szervezet keretein kívül ért el sikereket. Kiemeli kijelentését, hogy ha Magyarország *„még nem szánta el*

---

saság kormányával, és de iure elismerte Francót.

³⁷ Ismeretes, ezt a látogatást napokon belül Ausztria német „főlcsatlakoztatása”, megszállása követte.

³⁸ Uo. 70/1938.

*magát a kilépésre, ez csak azért van, mert ezt tekintik az egyetlen autoritásnak, amelynek közvetítésével hírül adhatja az egész világnak az anyaországtól a békeszerződések által elszakított magyar kisebbségek szomorú helyzetét.*³⁹

Július 12-én a parlament tavaszi ülésszakának utolsó ülésekor többek közt beszámolt arról, hogy a belügyminiszter betiltott minden olyan jótékonyági intézményt, amely közvetve a szabadkőművesek védnöksége alatt működött, mint az „*ingyentej*” programját, a nyári gyermeküdültetést, kisdetek gondozását stb. Ennek az intézkedésnek az indítéka az, hogy véget vessenek az illető intézményeknél tapasztalható visszaéléseknek.⁴⁰ Egyidejűleg: *„a kormány elrendelte az úgynevezett zsidótörvény gyors végrehajtását. Még nem alkottak egyöntetű véleményt a törvény előnyös és előnytelen következményeiről, amíg gyakorlati eredményei nem mutatkoznak meg.”*

Július 22-én már Imrédy és Kánya római utazása a kiemelt téma. Az Olaszországba irányuló magyar gabonaszállítás növelése mellett Muguiri szerint az lesz a fő téma, hogy kapcsolják össze a létező jó magyar-olasz kapcsolatokat, az ugyancsak javuló olasz-német-jugoszláv viszonyal. Ezáltal lehetővé válna a tökéletes együttműködés e között a négy nemzet között, ami homogén politikai övezetet alkotna Európa közepén, és *„nem csak az említett országoknak volna előnyös, hanem érezhetően kedvezően hatna a szomszédos országokban is.”* (A követ a magyar-román kapcsolatok *„kívánatos javulását”* is várta ettől.)⁴¹

29-én *„Politikai hírek”* címmel beszámolt arról az értesüléséről, hogy augusztus 10-én a kormány ülést tart az őszi ülésszakon napirendre kerülő intézkedések előkészítéséről. Ezen tudomása szerint *„valamennyi, az országot különösen érdeklő szociális kérdéssel a leghatározottabb formában kíván foglalkozni”*. Ezek között a Kamarák (benne a sajtókamara) rendszerének módosítása, az agrárreform meggyorsítása, a parasztok szociális helyzetének javítása, a munkások helyzetének megszervezése *„(a magyar dopolavoro, a fizetett szabadságidő stb.), a közmunkák és az újrakezbeszerzés, valamint a Propagandahivatal megszervezése.”*⁴² Ám már augusztus 3-án Horthy németországi utazásáról ad hírt. Véleménye szerint ennek az időszereése abból származik, hogy Ausztria eltűnésével Németország és Magyarország határossá lett, illetve abból, hogy a két ország csehszlovákiai kisebbségeivel kapcsolatban az érdekek közössége mutatkozik. Teljes bonyolultságában látja az *„antiszemita kérdést”, amelynek „szóba kell kerülnie, főként az Ausztriában történetek, a totalitárius rendszer rasszista bevezetése miatt, amelyet az Egyház elítél, és amely olyannyira befolyásolhatja a katolikus Magyarországot.”*⁴³

³⁹ Uo. 72/1938.

⁴⁰ Uo. 118/1938. – Ezek szerint a jól informált Muguiri értesült arról, hogy otthon küszöbön áll a szabadkőművesek elleni harcról alkotott nagyszabású törvény kibocsátása; egyébként a kérdés, csekély magyarországi jelentősége folytán, nem kíváncsított volna a jelentésbe.

⁴¹ Uo. 126/1938.

⁴² Uo. 131/1938. A korabeli közbeszédben jól ismert olasz intézmény, amelynek keretében a fasiszta párt közreműködésével állami kézbe vették a munkások és családjaik szabadidejének megszervezését.

⁴³ Uo. 132/1938. – Utalás XI. Pius pápának a katolikusok németországi üldözését keményen elítélő *„Mit brennender Sorge”* (Égő aggodalommal) című, 1937. március 14-i enciklikájára, illetve az Anschluss utáni ausztriai rasszista intézkedésekre. (Politikai és szociális enciklikák XIX–XX. század. II. köt. Összeállította és szerkesztette ZSIGMOND László. ELTE Bölcsészettudományi kar, Új- és Legújabbkori Egyetemes

A spanyol kormány külön levélben érdeklődött a magyar minisztertanács négy napos ülésén történekekről. Erre válaszolva Muguiri jelzi, hogy még nem adtak ki róla kommunikét. Közli viszont: az újonnan kinevezett propagandaminiszter, Antal István Imrédy megbízásából Berlinbe utazott, hogy behatóan tanulmányozza a német propagandaminisztérium munkáját, szervezetét, tevékenységi körét, kapcsolatát a sajátóval és más, területéhez tartozó intézményekkel. Arról is ír, hogy ez után Antal Rómába is el fog látogatni⁴⁴, s hogy ezeknek a látogatásoknak a szállongó hírek, amelyek ő nem erősít meg, ennél messzebb menő politikai jelentőséget tulajdonítanak. Néhány nappal később már küldi Horthy és a kormányzóne közeli németországi látogatásának protokollprogramját, s hogy kíséretében lesz többek közt egy tengernagy, a nemzetiszocialista párt delegátusa és a külügyminisztérium protokollfőnöke, akik útján végig kísérik. A bécsi pályaudvaron Seyss Inquart fogadja. Kielben nagyszabású hadgyakorlatot tekint meg.⁴⁵ Hazafelé pedig az utat a Dunán, hajóval teszik meg, egy német katonai flottilla kíséretében. Muguiri hangsúlyozza, hogy a Horthynak készülő fogadás túlszárnyalja a Mussolininak biztosított protokollt. Ez megfelel annak, hogy a magyar kormányzó látogatása fordulópont: „*az első eset a világháború óta, hogy egy külföldi államfő fölkeresi Németországot.*”⁴⁶

Hitler szeptember 12-i nürnbergi beszédét egyrészt magyar szempontból kedvezőnek nyilvánította, mert összecsengett a kiéleződőben lévő csehszlovák válság ügyében hangoztatott magyar állásponttal. Másrészt jelzi, hogy a kibontakozó feszült légkörben információi szerint egyes magyar körökre „*rossz benyomást tettek a beszéd során Beneš úr ellen intézett heves támadásai, és az a keménység is, amellyel a csehszlovák népet kezelte.*”⁴⁷ Mivel az Anschluss óta többször ír a növekvő magyarországi német befolyásról, ebben az informátoroknak az az aggodalma tükröződhet, hogy bizonyos körülmények között Budapest is számíthat hasonló német keménységre.

Mindez csupán ízelítő Muguiri követ magyarországi tevékenységének érzékeltetésére. 1943-ban és 1944-ben Budapestről küldött jelentéseinek egy nagy csokorra teljes terjedelemben olvasható magyar nyelven is.⁴⁸ Most – nagy ugrással – tevékenységének talán legfontosabb szakaszára, az 1944-es évre ugunk.

*

Az 1944. március 19-i német megszállás után egy kis túlzással azt mondhatjuk, hogy Muguirónak történelmi szerepe volt a spanyol-magyar kapcsolatok alakulásában. Az első perctől aprólékos leírását adta a történeteknek. Jelezte, milyen for-

---

Történeti Tanszék. Budapest, 1970. 149-179.) A körlevél „*a vér és faj «inspirációját»*” megtevesztő „*hamis pénznek*” nyilvánítja. (164.).

⁴⁴ Uo. 144/1938. – Antal Goebbelszel és államtitkárával, Hankéval is találkozott, és látogatását november közepén megismételte. Rómában Ciano gróffal és Alfieri propagandaminiszterrel tárgyalt. Erről részletesen lásd GERGELY Jenő bevezetőjét Antal István sajtófőnök visszaemlékezéséhez. *Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása 1932-1936*. Új Palatinus Könyvesház kft. 2004. 30-31.

⁴⁵ AMAE Leg. 1180. Exp. 2. 003 25-2359 DK/VTS – 1944.

⁴⁶ AMAE Leg. 1056. Exp. 1. 147/1938.

⁴⁷ Uo. 169/1938.

⁴⁸ Lásd HARSÁNYI Iván: *1943-1944 magyarországi eseményei spanyol diplomáciai iratok tükrében*. Századok, 1995. 3. sz. 629-664.

mában és módszerekkel lépnek a megszállók a magyar hatóságok helyébe, miközben maximálisan igénybe veszik azok közreműködését törekvéseik érvényesítésében. Nyilvánvalóan azonnal eljutott hozzá Ambró Ferenc lemondásának híre madridi követi posztjáról, ám az iratokból nem világlik ki, ismerte-e szöveg szerint azt az alapos indoklást, amellyel Ambró a spanyol külügyminisztériumnak tudtára adta távozásának az okát.⁴⁹ A távozás okát persze nem kellett magyarázni számára. Azt talán tudta, hogy az angolszász hatalmak madridi követségei nyílt nyomást gyakorolnak, nehogy a spanyol kormány elfogadjon új magyar követ kinevezését Madridba.

A megszállás utáni első, március 23-i jelentése még kommentár nélkül közli a Sztójay vezette új kormány összetételét, ám attól kezdve aprólékosan küldi az információkat. Horthyról azt írja 30-án, hogy *„helyzete a végletekig kényes”*. Mint írja: *„súlyos kényszerhelyzetben van. Odáig, hogy kezdetben még azt is megtagadta, hogy aláírja az új kormány megalakításáról szóló rendeletet, mivel úgy látta, hogy nincs a birtokában cselekvési szabadságának.”* A hírek szerint *„fenyegetéseknek volt kitéve a német hatóságok részéről, amelyek értelmében megtorlást alkalmaznának családtagjaival szemben.”* Beszámol Kállay meneküléséről a török követségre. Az új kormány *„a német utasítások szellemében cselekszik, nem tudja megakadályozni, sem befolyásolni a napról napra szaporodó letartóztatásokat, amelyeket a németek eszközölnek”,* s amelyeket az illetők német területre, elsősorban Bécsbe való deportálása követ. Sztójay *„eddig a diplomáciai testület egyetlen tagját sem fogadta, noha kollégáim, csakúgy mint én, jelezték kívánságukat, hogy látogatást tegyenek nála.”*

Meglehetősen éles szavakkal jellemzi a budapesti német képviselet furcsa helyzetét. Miután jelzi, hogy von Jagow addigi követet visszarendelték Berlinbe, tájékoztat arról, hogy *„a német csapatok e területre való behatolásakor Edmund Veessenmayer urat jelölték ki, Ribbentrop úr személyes bizalmasát, akit úgy is tekintenek, mint Németország jövőbeni követét ebben a fővárosban.”* Ám *„Veessenmayer úr mindmáig nem folyamodott placetért, mint a Reichnek ebbe a fővárosba küldött követe. A jelek szerint a korábban itt működött német követség sem funkcionál mint ilyen.”* S megállapítja: *„Ez a kettős jelleg, a diplomáciai képviselő és a Reich komisszárijé, ami a német-magyar együttműködés erősítését, a háború erőteljesebb közös folytatásának az érdekét szolgálja, aligha nyerte el akár a kormányzó, akár az itteni hatóságok tetszését.”*⁵⁰

Április 5-én, két rövid szármjeltávirat után⁵¹ Muguero terjedelmesebb jelentésben számol be a zsidó lakosságot érintő intézkedésekről. Ezek megjelenése *„óriási hatást gyakorolt ebben az országban, ahol némelyek szerint egymillió, ehhez a fajhoz tartozó egyén él”*. Felsorolja azokat a kategóriákat, akiknek nem kell viselnie *„a megbecstelenítő jellegű sárga csillagot”,* ezek közül kiemeli többek közt a keresztény egyházak lelkészeit, illetve a keresztény hitestársakkal összeházasodottakat. Ezt Serédi Jusztinián hercegprímás közbelépésének tulajdonítja, aki fölhívta a figyelmet *„azokra a súlyos következményekre, amelyekkel az ilyesfajta intézkedések a keresztény család-*

⁴⁹ AMAE Leg. R 1375. Exp. 10. sz. n. 1944. Arch. Dir.

⁵⁰ AMAE Leg. R 1180. Exp. 2. 45/1944.

⁵¹ Uo. 24/1944., 31/1944.

di élet megóvása szempontjából fenyegetnek".⁵² Hírt ad róla: „számos izraelita házát a Gestapo kifosztotta, lakóikat pedig bántalmazta ez a hírhedt rendőrség, amely ebben az országban továbbra is teljes cselekvési és mozgásszabadságot élvez. A rablás és a fosztogatás több alkalommal olyan nem zsidó magyarok lakásaira is kiterjedt, akiket németgyűlölőknek tekintettek.” Megemlíti, hogy (szerinte tévedésből) ezt tették a külügyminisztérium protokoll-osztályának vezetőjével, Rubido-Zichy Ivánnal is.

Egy érdekes mellékszálát is megragad: az intézkedések „egyik különös következménye, hogy károsan hatnak mintegy 60000 mindkét nembeli keresztény személyre, akik zsidók alkalmazásában álltak, pl. zsidó háztartásokban szolgáltak, és most munka nélkül maradnak”.⁵³

Áprilisban azonban a követet hazarendelték Madridba jelentéstételre. Az előzmény az volt, hogy a magyar külügyminisztérium – nem alaptalanul – úgy érezte: Muguero jelentéseinek része van abban, hogy a madridi kormány vonakodik új magyar követet fogadni. (Az ilyen irányú angolszász nyomásról nyilvánvalóan nem tudtak.) Ezért Jungerth-Arnóthy Mihály helyettes külügyminiszter tiltakozó táviratot küldött a spanyol külügyminisztériumba, felróva a követnek, hogy a valóságnak meg nem felelő előnytelen képet rajzol a magyarországi eseményekről, és ez bosszúságot okozott a kormánynak.⁵⁴

Muguero – noha kinevezésén Francisco Gómez Jordana külügyminiszter nem változtatott – ezzel el is tűnhetett volna a magyar politika színteréről. Ám ügyének utóélete volt. Távozása után a követség vezetését a tapasztalt diplomata, Ángel Sanz Briz vette át ügyvivői minőségben. Róla érdemes tudni, hogy 1942 óta szolgált Budapesten, s már korábban „oroszlánkörmöket” mutatott Muguero távollétében írott jelentéseiben. Ezek 1944 áprilisa után sem „korrigálták”, sőt erősítették a Muguero által festett képet. Minisztere pedig megbízta őt, hogy alkalmas pillanatban tájékoztadjék a kormánynál, megállja-e a helyét Jungerth-Arnóthy hivatkozása az ő véleményére. Az ügyvivőnek július 19-én nyílt módja erre, amikor Horthy „egy hűséges embere” jelezte neki, hogy a kormányzó egymás után fogadja a semleges országok Budapesten akkreditált képviselőit. 22-i jelentése két szempontból is fontos. Egyrészt Horthy nagy részletességgel beszélt neki Hitlernél tett márciusi látogatásáról, amelyről, mint tudjuk, hiteles jegyzőkönyv nem készült. Témánk szempontjából ennél is fontosabb, hogy Sanz Briznek föl sem kellett tennie a minisztere által sugallt kérdést Muguero jelentéseiről. A kormányzó maga terelte a beszélgetést ebbe az irányba, arra reagálva, hogy milyen „Spanyolország álláspontja a jelenlegi kormánnyal szemben, illetve arra az ellenállásra, amelyet a spanyol hatóságok az új madridi magyar követ placetjének a megadása ügyében tanúsítottak”.⁵⁵ Öfömméltósága kinyilvánította nekem, hogy kormányom álláspontja a legtermészetesebb, és hogy tökéletesen ha-

⁵² A hercegprímás mindenekelőtt azok érdekében emelt szót, akik korábban fölverték a keresztiséget, de akiket az egymást követő zsidótörvények zsidónak minősítettek. – Erről lásd még *Szerédi Jusztnián feljegyzései 1941-1944*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990.

⁵³ Uo. 53/1944.

⁵⁴ Ld. Ángel Sanz Briz híradását Uo. 46/1944.

⁵⁵ Közben, április közepén, Lisszabonból Madridba érkezett Hollán Sándor diplomata, mint ügyvivő. A spanyol kormányzat az angolszászok sugallatai alól azt a kibúvót találta, hogy Hollán korábban egy ideiglenes megbízatást már betöltött a spanyol fővárosban, így új akkreditációra nem volt szüksége.

*mis a magyar külügyi államtitkár állítása, amikor azt bizonygatta, hogy Spanyolország álláspontja bosszúságot okozott a kormánynak.*⁵⁶

Ezek után a spanyol külügy Muguirót még hónapokig „*melegen tartotta*”, hogy alkalomadtán visszaküldje Budapestre. A történelem kanyarai azonban kiszámíthatatlanok. Egyrészt augusztus elején egy balesetben elhunyt Gómez Jordana külügyminiszter, helyére pedig Franco generalisszimusz José Félix Lequericát, a korábbi vichy-i követet, a közismert tengelybarát politikust állította. Másrészt Budapesten lezajlott a kormányzó sikertelen kiugrási kísérlete, és a nyilasok alakítottak kormányt. Ezután Hollán október 20-án fölkereste a minisztériumot, ahol csak a miniszter titkáráig jutott el. A titkár, Miraflores őrgörője közölte vele, hogy kormányának szándékában áll elismerni Szálasi kormányát, hiszen „*ez is antibolsevista*”. Hollán azt válaszolta, hogy ő is az, de ez törvénytelen kormány. Ezután átadta memorandumát, az Ambróénál is alaposabb jogász megalapozással, és bejelentette, hogy nem hajlandó szolgálni az új hatalmat, mivel „*Szálasi kizárólag a megszálló hatalom emelte a posztjára.*”⁵⁷ Hollán utóbb, egy háború utáni beszámolás céljából írott „*Pro domo följegyzéseinek*” (formailag tökéletes diplomata-jelentéseinek) egyikéből tudjuk, hogy a spanyol kormány Muguirót 1944 késő őszén még több alkalommal vissza akarta küldeni Budapestre.⁵⁸ Ezt azonban már nem az angolszász diplomácia akadályozta meg, hanem a Vörös Hadsereg előnyomulása...⁵⁹

Muguiro csak évek múltán, 1950-ben, Spanyolország zürichi főkonzulja posztjáról vonult nyugalomba. 1954-ben Madridban hunyt el. Franco tábornoknak a háború végén szorult helyzetbe, történelmi „*ellenszélbe*” került kormánya sokat köszönhet neki, amennyiben alapos, pontos információi 1944-ben segítettek megővni bizonyos lépésektől, amelyek tovább keményíthették volna a háború végén várhatóan bekövetkező proskripcióját. Kevesen tudják, de még az ő követi működéséhez fűződik a több ezer budapesti zsidó túlélését lehetővé tevő spanyol mentőakcióknak a köztudatban csak Sanz Brizhez kötődő elindítása, magyar zsidó gyerekek egy nagy csoportjának a spanyol-marokkói Tángerbe juttatása is.⁶⁰

⁵⁶ Uo. 139/1944.

⁵⁷ AMAE, Informaciones reservadas sobre Hungría. Leg. R 2032. Exp. 14. Referencia R 29/1944. – Hollán Sándor fontos információkkal teli iratait Vida István találta meg az amerikai Stanford University Hoover intézetének a levéltárában, és bocsátotta a rendelkezésére.

⁵⁸ Hollán személyesen kereste föl Muguirót, aki bizalmasan elmondta ezt neki. Eddig el tudta kerülni az utazást, az óriási közlekedési nehézségekre hivatkozva. Muguiro sajnálatát fejezte ki a Magyarországon történelemmel kapcsolatban, mondván: „*ő tudja, kicsoda Szálasi*”. (Lásd Hollán 6. sz. „*Pro domo följegyzését*”. Magyarul: HARSÁNYI Iván: *A magyar nyilaskeresztes kormány és a spanyol diplomácia*. IN: uő.: *Spanyol dilemmák – spanyol megoldások a 19-20. század útvesztőjében*. Pro Pannonia, Pécs, 2006. 136.

⁵⁹ Ha Muguiro alakját a magyarországi történelmi közvélemény szempontjából szinte a teljes ismeretlenségből kell kiemelni, Sanz Briz budapesti tevékenysége, döntő szerepe a budapesti zsidók egy többes csoportjának megmentésében ismertebb. Sok egyéb között lásd HARSÁNYI Iván: *Meggyőződés vagy kötelességteljesítés? Ángel Sanz Briz szerepe az üldözött magyar zsidók védelmében (1944)*. IN: 85-60-25. Pécsi Történelmi Katedra. *Cathedra Historiae Universitatis Quinqueecclesiensis*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelemtudományi Intézet, Pécs, 2008. 497-510.

⁶⁰ *Diplomáticos españoles durante el Holocausto*. Página WEB del Ministerio de Asuntos Exteriores de España. (<http://web.archive.org/web/20010822005315/www.mae.es/holocausto>)